

ABORDĂRI JURIDICE PRIVIND ASIGURAREA DREPTULUI LA VIAȚĂ ÎN REGIUNEA TRANSNISTRIANĂ A REPUBLICII MOLDOVA

Radion COJOCARU,

*doctor în drept, conferențiar universitar,
șef al Catedrei „Drept penal” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI*

Veaceslav GRATII,

*doctor în drept, conferențiar universitar,
director al IPCCȘA al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI*

Summary

This article discusses problems about right to life in transnistrian region as essential right in the system of human rights and fundamental freedoms. In this way were distinguished many serious legislation gaps from transnistrian region which are in evidently contradiction with european standards that exist in protection domain of right to life. In conclusion, become obvious that in region aren't respected neither positive nor negative obligations what must appears as a guarantee of this right.

1. Asigurarea dreptului la viață, protejarea integrității fizice și morale a persoanei ca condiții indispensabile ale existenței ființei umane și, prin aceasta, a întregii comunități constituie o preocupare constantă atât a normelor de drept internațional, cât și a celor naționale.

Dreptul la viață este proclamat ca valoare universală și consemnat în mai multe acte legislative internaționale la care Republica Moldova este parte: Declarația Universală a Drepturilor Omului, Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, Convenția internațională cu privire la drepturile copilului etc.

În mod incontestabil, dreptul la viață apare ca esențial în sistemul drepturilor și libertăților fundamentale apărute prin actele de vocație internațională, pentru că fără consacrarea și protejarea efectivă a acestui drept, protecția celorlalte drepturi ar rămâne fără obiect. Este evident că dreptul la viață reprezintă condiția esențială a posibilității exercitării tuturor drepturilor și libertăților fundamentale.

Dreptul la viață și la integritate a persoanei împotriva actelor de tortură și a relexor tratamente sunt considerate ca fiind valori primordiale ce sunt protejate cu preeminență de către jurisdicția Curții Europene a Drepturilor Omului.

Curtea a statuat că împreună cu interzicerea tratamentelor inu-

mane și degradante (art. 3 al Convenției), art. 2 consacră una dintre valorile fundamentale ale societăților democratice care formează Consiliul Europei [1, p. 64]; alături de interdicția torturii și a tratamentelor inumane sau degradante și de interdicția sclaviei și a muncii forțate, dreptul la viață este subsumat așa-numitelor drepturi intangibile, apărate prin Convenția Europeană a Drepturilor Omului [1, p. 64].

2. În urma conflictului militar din 1992 pe albia râului Nistru s-a instituit *de facto* un „hotar” administrativ între regiunea transnistriană și restul țării. Efectele acestei acțiuni ilegale constau în încălcarea mai multor drepturi, printre care dreptul la viață al persoanei.

În pofida multiplelor standarde europene la care a aderat Republica Moldova, în legislația penală a regiunii transnistrene până în prezent este prevăzută pedeapsa capitală cu moartea.

Singura țară membră a Consiliului Europei care nu a ratificat Protocolul nr. 6 este Federația Rusă. *De facto*, Federația Rusă aplică un *moratoriu* privitor la executarea pedepsei.

Oricare ar fi argumentele în favoarea menținerii pedepsei capitale, în legislația penală nu pot fi invocate nici prevederile art. 2 alin. (1) teza a II-a din CEDO, potrivit cărora: „Moartea nu poate fi cauzată cuiva în mod intenționat, decât în executarea unei sentințe capitale pronunțate de un tribunal în cazul în care infracțiunea este sancționată cu această pedeapsă prin lege” [2, p. 139].

Asta deoarece prevederile art. 2 alin. (2) din CEDO au fost formulate la data semnării și cea a intrării în vigoare a Convenției, 4 noiembrie 1950, respectiv 3 septembrie 1953. Pe atunci în majoritatea statelor membre ale Consiliului Europei pedeapsa cu moartea era prevăzută în legislațiile penale naționale.

Ulterior, evoluția reglementărilor la nivelul Consiliului Europei, care s-a impus statelor membre, a fost în sensul abrogării pedepsei cu moartea, cel puțin în timp de pace. Drept urmare, la 28 aprilie 1982 a fost semnat, la Strasbourg, Protocolul nr. 6 la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, intrat în vigoare la 1 martie 1985, prin care potrivit art. 1: „Pedeapsa cu moartea este abolită. Nimeni nu poate fi condamnat la o asemenea pedeapsă și nici executat” [3].

În acord cu art. 2 al aceluiași protocol: „Un stat poate să prevadă în legislația sa pedeapsa cu moartea pentru acte săvârșite în timp de război sau de pericol iminent de război; o asemenea pedeapsă nu va fi aplicată decât în cazurile prevăzute de această legislație și conform dispozițiilor sale. Statul respectiv va comunica Secretarului general al Consiliului Europei dispozițiile aferente ale legislației în cauză” [3].

Potrivit art. 19 alin. (2) al Constituției autoproclamatei republici

transnistriene din 24 decembrie 1995: „Pedeapsa cu moartea, până la abolirea ei, poate fi aplicată ca o măsură excepțională pentru infracțiuni grave contra vieții și doar în baza sentinței pronunțate de către o instanță de judecată” [4].

În acord cu art. 58 alin. (2) din C. pen. al regiunii transnistriene, pedeapsa capitală nu poate fi aplicată față de femei, de persoane minore cu vârsta de până la 18 ani și de bărbați care până la pronunțarea sentinței au împlinit vârsta de 65 de ani. De asemenea, în conformitate cu alin. (3) al aceluiași articol pedeapsa cu moartea poate fi comutată în ordinea grațierii fie cu pedeapsa detențiunii pe viață, fie cu privațiune de liberate de 25 de ani [5].

La 1 ianuarie 1999, în scopul „lustrurii imaginii pe plan extern”, în zona separatistă a fost declarat moratoriu asupra pedepsei capitale. Paradoxal, însă trei ani mai târziu la pedeapsa cu moartea a fost condamnat cetățeanul Fiodor Negrea.

În general, în regiunea transnistriană pot fi evidențiate două cazuri de condamnare la pedeapsa capitală: Ilie Ilașcu la data de 9 septembrie 1993 [6] și Fiodor Negrea la 15 iulie 2003 [7]. În ambele cazuri, pedeapsa cu moartea a fost comutată ulterior cu detențiunea pe viață.

Nu pretindem să facem o caracterizare detaliată a cauzelor penale menționate, însă, după cum știm, în ambele situații dosarele penale în baza cărora persoanele menționate au fost condamnate la pedeapsa cu moartea au avut un substrat politic.

Din atare considerente se creează o puternică prezumție că pedeapsa cu moartea a fost lăsată la îndemâna autoproclamatelor autorități transnistriene în calitate de mijloc represiv ce poate fi aplicat față de persoane care nu convin regimului. De fapt, studiile care reflectă situația drepturilor omului în regiunea transnistriană a Republicii Moldova constată lipsa unui mecanism clar de executare a pedepsei capitale, susținându-se că administrația regiunii ar fi instituit această pedeapsă excepțională, inclusiv pentru acte de răzbunare împotriva celor care au alte viziuni și opinii [8].

3. O altă problemă ce se cere a fi evidențiată în limitele prezentului studiu o constituie modul de executare a pedepsei cu moartea în regiunea transnistriană a Republicii Moldova.

În conformitate cu art. 172 din Codul de executare a pedepselor penale al zonei din stânga Nistrului, pedeapsa capitală se execută prin împușcare și nu este publică. Corpul neînsuflețit al condamnatului nu poate fi transmis pentru înmormântare rudelor, acestea neavând dreptul de a cunoaște nici locul de înhumare a defunctului [9].

De asemenea, potrivit art. 170 al Codului de executare a pedepselor penale, persoana condamnată la pedeapsa capitală este deținută sin-

gură în celulă, în condițiile unei supravegheri și izolări severe [9].

Restricțiile prescrise persoanelor condamnate la moarte sunt drastice și conduc la violarea drepturilor omului. Detenția solitară, izolarea persoanei de lumea externă, impunerea unui serviciu de pază etc. nu este altceva decât o pedeapsă suplimentară.

Or, după cum a statuat CEDO, aplicarea și executarea unei sentințe capitale poate pune problema violării art. 3 al Convenției, text care interzice tratamentele inumane și degradante. Se știe că modul în care această pedeapsă este pronunțată și aplicată, precum și condițiile de detenție în așteptarea execuției – este vorba de sindromul „culoarului morții” specific închisorilor americane – sunt cuprinse printre elementele de natură să atragă aplicarea dispozițiilor sale tratamentelor sau pedepsei ce se aplică unei persoane [1, p. 109].

În speța CEDO a constatat că reclamantul Ilie Ilașcu: „...a fost deținut în închisoarea nr. 2 din Tiraspol până la condamnarea sa, la 9 decembrie 1993. Ulterior, el a fost transferat în închisoarea de la Hlinaia, în sectorul celor condamnați la moarte, unde s-a aflat până în luna iulie a anului 1998. La această dată, el a fost din nou transferat în închisoarea nr. 2 de la Tiraspol, unde s-a aflat până la eliberarea sa în luna mai a anului 2001” [6].

Prin urmare, Curtea a statuat: „...nu este disputat faptul că, după ratificarea Convenției de către cele două state pârâte, dl Ilașcu a suferit atât datorită condamnării sale la pedeapsa capitală, cât și a condițiilor sale de detenție, fiind în tot acest timp amenințat cu executarea acestei sentințe. (...) Pe parcursul perioadei foarte lungi de timp petrecute pe culoarul morții, reclamantul a trăit cu umbra constantă a morții, cu frica de a fi executat. Incapabil să exercite vreun remediu, reclamantul a trăit mulți ani, inclusiv după intrarea în vigoare a Convenției, în condiții de detenție care păreau să-i reamintească că sentința sa putea fi executată” [6].

Într-o altă speță, Negrea Fiodor, condamnat și el la moarte de autoritățile ilegale după pronunțarea sentinței „...începând cu 26 iulie 2003 a fost deținut în regim solitar la Hlinaia. A petrecut 23 ore pe zi în celula sa și o oră afară plimbându-se singur într-o curte mică. Nu a văzut niciodată alți prizonieri. O dată la patru luni i se permitea să primească o vizită scurtă de patru ore. De fapt, vizitele mamei și fratelui de obicei nu durau mai mult de o oră din cele patru” [7].

4. Lasă loc de interpretări abuzive prevederile referitoare la temeiul de executare a pedepsei capitale statuate la art. 170 alin. (3) și (4) al Codului de executare a pedepselor penale din zonă.

Potrivit prevederilor menționate, temeiul executării pedepsei cu moartea îl formează, pe de o parte, sentința definită de condamnare a instanței de judecată, iar pe de altă parte, hotărârea președintelui republicii

transnistriene despre grațiere. În cazul în care condamnatul nu depune o cerere de grațiere, pedeapsa cu moartea este executată în baza hotărârii președintelui despre neaplicarea grațierii față de condamnatul care a refuzat să depună cerere de grațiere.

Se poate observa că președintele regiunii transnistriene constituie autoritatea care se poate pronunța asupra actului final al justiției, adică a aplicării sau neaplicării pedepsei cu moartea. Or, asemenea prevederi duc la o ingerință gravă a principiului separației puterii în stat, fără de care nu poate fi concepută existența unei societăți în condiții democratice.

Prin urmare, se atestă o încălcare vădită a principiul independenței și a principiului imparțialității instanței de judecată față de organele executive, lucru care, fără doar și poate, este incompatibil cu ideea asigurării legalității în domeniul justiției penale.

5. În afară de obligația primordială negativă de a nu aduce atingere dreptului la viață prin agenții autorităților publice, cu excepția situațiilor precizate în cel de al doilea paragraf al art. 2 din Convenție, statelor contractante le revin și anumite obligații pozitive de a lua toate măsurile care se impun pentru protejarea efectivă a dreptului la viață.

Din categoria acestor obligații pozitive face parte și îndatorirea de a asigura, atunci când s-a produs decesul unei persoane în circumstanțe de natură a angaja responsabilitatea statului, „o reacție adecvată”, de natură juridică sau de orice altă natură, pentru ca acel cadru legislativ și administrativ, adoptat cu scopul protejării vieții persoanelor să fie utilizat, în așa fel încât eventualele încălcări ale dreptului la viață care s-au produs să fie anchetate și sancționate.

În acest context, este relevant bine cunoscutul caz de omor al lui Vadim Pisari care a fost ucis în dimineața zilei de 1 ianuarie 2012 de către pacificatorul rus cu numele Veaceslav Cojuhari, cetățean al Federației Ruse.

În acord cu prevederile art. 12 alin. (2) C. pen. al Federației Ruse, Veaceslav Cojuhari a fost deferit jurisdicției rusești, în privința lui intențându-se o cauză penală. Ulterior, la 17 mai 2012, judecătoria militară din Breansk a decis încetarea urmăririi penale a militarului. Decizia instanței a fost motivată prin faptul că cetățeanul rus Veaceslav Cojuhari, „...în contextul pericolului pentru viață a pacificatorilor aflați la postul nr. 9, a fost nevoit să utilizeze arma” [12].

Procuratura Generală a Republicii Moldova a solicitat Procuraturii Generale a Federației Ruse copia ordonanței prin care a fost încetată urmărirea penală a pacificatorului rus. De asemenea, repetat, a fost formulată către Procuratura Generală din Federația Rusă o cerere de comisie rogatorie prin care s-a solicitat efectuarea anumitor acțiuni de urmărire

penală, transmiterea unui set de acte procedurale și a obiectelor ridicate de la locul crimei, care ar permite procurorilor moldoveni investigarea obiectivă și sub toate aspectele a acestui caz. Deocamdată nu au parvenit răspunsuri la solicitările Procuraturii Generale a Republicii Moldova.

Această atitudine necooperantă a autorităților rusești ridică cel puțin două probleme vizavi de nerespectarea obligațiilor pozitive prin care se asigură protecția dreptului la viață a persoanelor.

În primul rând, este vorba de nerespectarea obligației de asigurare de către autoritățile rusești a unei anchete imparțiale și efective în scopul aplicării, dacă este cazul, a unei pedepse penale față de persoana, eventual de persoanele care se fac vinovate de uciderea lui Vadim Pisari. În același timp, rămâne de văzut dacă și autoritățile competente ale Republicii Moldova au dat dovadă de o diligență și de o promptitudine exemplară la desfășurarea anchetei proprii spre a determina circumstanțele precise în care s-a produs incidentul ce a dus la moartea victimei.

Mai mult decât atât, instanța europeană a decis că publicului trebuie să-i fie recunoscut dreptul de a cunoaște modul în care s-a desfășurat ancheta într-o asemenea situație și concluziile acesteia, astfel încât eventualele responsabilități care s-ar angaja în materie să fie eludate. De asemenea, se impune asocierea persoanelor apropiate victimei la desfășurarea procedurilor, spre a li se asigura apărarea lor legitimă [1, p. 64].

În al doilea rând, deși în ordonanța de încetare a urmăririi penale autoritățile rusești au menționat că „arma a fost aplicată în contextul evitării unui pericol pentru viață a pacificatorilor”, nu au fost aduse argumente clare din care ar fi rezultat existența unui asemenea pericol.

Din această perspectivă, au fost neglijate mai multe standarde prescrise de CEDO, prin care se garantează deopotrivă asigurarea de către state a obligației negative de a se abține de la uciderea ilegală și a obligației pozitive de a preveni pierderea evitabilă de vieți omenești. Dintre acestea, în mod principal pot fi menționate următoarele: recurgerea la forță de către stat trebuie să fie strict proporțională cu scopul legitim [13]; statul trebuie să demonstreze că utilizarea forței este necesară [13]; forța este „absolut necesară” doar dacă este „strict proporțională” cu realizarea unui scop permis [13]; „proporționalitatea strictă” poate necesita avertizare verbală și împruscături de avertizare înainte ca să fie folosită o forță potențial letală etc. [13].

6. Un alt aspect legat de respectarea dreptului la viață îl prezintă îndeplinirea obligației pozitive de a investiga decesele suspicioase din cadrul instituțiilor penitenciare.

Cu referință la regiunea transnistriană, este de menționat că de fapt instituțiile de detenție din zonă nu fac parte din sistemul penitenciar al Republicii Moldova. Respectiv autoritățile naționale nu au acces

la aceste instituții pentru monitorizarea nivelului de respectare a drepturilor omului. Excepție o fac anumite misiuni diplomatice și structuri internaționale, reprezentanților cărora li se acordă uneori acces limitat la respective instituții.

De exemplu, potrivit Raportului „Drepturile omului în regiunea transnistriană a Republicii Moldova, retrospectiva anului 2012”, publicat de asociația PromoLEX, în anul precedent au fost înregistrate mai multe cazuri de decese suspicioase, care s-au produs în instituțiile penitenciare din zona transnistriană pe parcursul anilor. Într-o speță, un deținut din închisoarea nr. 2 a decedat în luna aprilie 2012, după 1 lună și 15 zile de grevă a foamei. Pe parcursul acestei perioade condamnatului nu i-au fost acordate îngrijiri medicale pe durata acțiunii sale de protest [8].

De asemenea, potrivit raportului amintit mai sus, au fost identificate cazuri în care administrația închisorilor din regiune, pentru a ascunde numărul exact de decese în închisori, a indicat în fișele personale ale defuncțiilor în loc de „decedat” – „eliberat” [8].

În afară de abuzurile din partea reprezentanților autorităților publice, carențele normative, ce sunt prezente în legislația execuțional-penală din regiune, se înscriu printre factorii determinați care condiționează ca adevărata cauză a deceselor să nu fie stabilită. De exemplu, Codul de executare a pedepselor penale din regiunea transnistriană nu prevede modalitatea de constatare a decesului condamnatului, inclusiv obligația de a investiga cauzele de deces în închisori, după cum o cer standardele internaționale și naționale.

Potrivit standardelor europene, o persoană aflată în custodia forțelor de ordine se consideră a fi într-o poziție vulnerabilă. Astfel, autoritățile publice au datoria să o protejeze împotriva oricărui imixtiuni care ar leza viața, sănătatea sau starea fizică a persoanei.

Regula devine funcțională mai ales în cazurile în care o persoană aflată sub contorul organelor statului era sănătoasă, iar apoi decedează. În asemenea situații statul are obligația de a înainta o explicație plauzibilă privitoare la producerea decesului. În lipsa unor explicații plauzibile, autoritățile sunt responsabile pentru încălcarea dreptului la viață prevăzut de art. 2 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

Bibliografie

1. Corneliu Bârsan, *Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Comentariu pe articole*, ediția a 2-a, Ed. C. H. Beck, București, 2010.
2. Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale din 04.11.1950, ratificată prin Hotărârea Parlamentului R. Moldova nr. 1298-XIII din 24.07.1997, în *Dreptu-*

- riile omului, Acte legislative internaționale și regionale*, Ed. Epigraf, Chișinău, 2005.
3. Convenția din 04.11.50 pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale // *Baza de date Moldlex*.
 4. <http://vspmr.org>.
 5. <http://www.justice.idknet.com>.
 6. http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/ILASCU.
 7. Manfred Nowak, „Promovarea și protecția tuturor drepturilor omului, a drepturilor civile, politice, economice, sociale și culturale, inclusiv dreptul la dezvoltare. Raport al Raportorului Special pentru tortură și alte forme crude, inumane sau degradante de tratament sau pedeapsă”, Misiune în Republica Moldova // <http://www.un.md>.
 8. Raport. Drepturile omului în regiunea transnistreană a Republicii Moldova. Retrospectiva anului 2012 // www.promolex.md.
 9. <http://www.minjust.org>.
 10. http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/ILASCU.
 11. <http://www.zakonrf.info/uk/12>.
 12. <http://reintegrare.moldova.org/news/pacificatorul>.
 13. <http://jurisprudencedo.com/McCann-si-altii-contra-Marea-Britani>.